

Een wandeling door Twente op zoek naar grenzen

In een mooie, rustige herfstweek lopen we een stuk van het Marskramerpad. Van Oldenzaal naar Holten. Het is het pad waarlangs vroeger de marskramers, de *tödden*, de *kiepenkerls* en ook de *hannekemaaiers* vanuit Duitsland liepen om hier te komen handelen en werken. We hebben er die gekke woorden aan overgehouden en ook een paar grote warenhuizen als C&A, Peek & Kloppenburg en de eerdere V&D. En dus het Marskramerpad.

Logos, ethos en pathos

Tijdens de wandeling denk ik na over grenzen en doe dat aan de hand van drie Grieks-filosofische begrippen, manieren van kijken: logos (weten), ethos (willen) en pathos (voelen). Dat lees ik in *Landkaartmos en andere beschouwingen over landschap*. Met deze begrippen kun je het wezen van het landschap analyseren. De *logos* gaat allereerst om de feitelijke, fysieke verschijnselen zoals bodem, water, planten, dieren, de ondergrond, het oppervlak. Het landschap dus als een object, bestaand uit objecten. Ten tweede het landschap als de manier waarop dat is georganiseerd, *ethos*. Eigendom, gebruik, economische waarde. Wie is waarvoor verantwoordelijk? Welke rechtvaardiging is er voor de manier waarop het land is georganiseerd? Het juridische systeem. Het landschap dus als onderdeel van een groter geheel. Eigenlijk het 'schap' van landschap. Zoals een waterschap. Ten slotte kunnen we naar het landschap kijken als iets waar we een verhaal bij hebben of waar we iets van vinden. Waardering

van een landschap. *Pathos*, gevoel, het moet kloppen. Het landschap is van ons, het is deel van onze identiteit.

Grenzen

In een landschap liggen grenzen, heel veel. Een grens is een dikke of dunne, een permeabele, een golvende of rechte, een zichtbare maar vaak onzichtbare lijn in een landschap. Grens kun je soms ook vertalen als het verschil tussen het ene en het andere: wel of niet van dezelfde godsdienst, van een gemeente, dorp, gehucht. Een grens is altijd een scheiding: aan de ene kant is er iets anders, is het anders dan aan de andere kant. Hier en daar, boven en onder, vroeger en nu. Zeker in deze tijd is alles wat van de andere kant komt, op zijn minst anders en zelfs ook verdacht en gevaarlijk. Terwijl juist het contact tussen het ene en het andere zo waardevol kan zijn. In de ecologie hebben we het over ecotoon: de grens tussen twee ecosystemen. Ecotones zijn van nature rijk, ze doen nieuwe soorten ontstaan, denk aan de riviervlaktes

Zicht op nieuwbouwwoningen aan de rand van Holten als je van de Holterberg afdalt.

in het Midden-Oosten (nat en droog, water en land), waar granen gingen groeien en machtige beschavingen ontstonden. Ook grenzen kun je vangen in de begrippen logos, ethos en pathos. Zo ook op deze wandeling.

Logos

De grens is een object dat we kennen, zichtbaar is. De grens tussen water en land, hoogte, vegetatie, open en dicht. Het is ook grens van een dorp, bosrand, escomplex. Landgoederen laten nog het duidelijkst zien dat er grenzen bestaan. Want daar zijn landschapselementen bewaard of toegevoegd en bestaat het landschap uit open plekken en dichtere beplanting. De grenzen zijn er scherp. De bosrand is extra hard, doordat de open ruimte zo eenvormig is geworden. Veel essen zijn nu groene vlaktes van raaigras, afvanggewassen (waar mais stond) of net ingezaaid graan. De kleinschaligheid waarbij gewassen elkaar tegenkomen, is er niet meer. De grens van het bos is ook vaak scherp en afgemeten. Hoewel. De bossen zelf worden levendiger: veel meer loofhout, dood hout, open plekken. Het moet een genot zijn voor de dieren om er te mogen huizen. Er is, zeker op het begin van onze route, veel bebouwing. Altijd lijkt er wel een stadsrand, de grens van de stad, in zicht. Die is heel verschillend. In Borne is er de 'witte schimmel' van de wijk Stroom Esch. Holten zou de mooiste dorpsrand van Twente/Salland kunnen hebben. Je daalt af van de Holterberg, kijkt over de es en ziet in de verte de rand van de bebouwing. De aannemers van Rijssen-Holten hebben zich er tegoeed aan gedaan. Ontwikkelaarsarchitectuur. Een massieve eenvormigheid die helemaal misstaat. Vergelijk Delden, waar het silhouet bepaald wordt door de

watertoren, nodig om zoet water te kunnen drinken, de molen, de bomen en het park van kasteel Twickel. De weg langs het dorp ligt verzonken in het landschap. Als wandelaar steek je deze over via een fraaie, luie brug. Voor mens en dier wordt veel gedaan om de grenzen over te kunnen: onderdoorgangen van snel- en spoorwegen, vispassages, ecodeucten, bruggen. Het zelfbedieningspontje over de Regge bij Rijssen is een ervaring. Ik weet nu waarom ze in Kamperzeedijk over de Goot zo'n pontje hebben geëlectriceerd. Het is een kriem om het naar je toe te halen en dan naar de overkant te draaien.

Een rivier is vaak een grens. Aan weerskanten gaat het land met grote, vaak eentonige akkers verder. Ook langs de Regge. Soms loop je over de dijk, maar grote stukken ook door de uiterwaarden. Je bent op bezoek bij de grote grazers, de Black Angus-koeien. Blijf op minstens 15 meter afstand is de waarschuwing. Voor de dieren loopt het er beter dan voor ons. Op sommige plaatsen is het nat. Je kunt je bijna de microkosmos voorstellen rondom een koeienvlaai of waar een koeienpoot een beetje wegzakte in de zompige grond. Dat zijn de echte ecotones.

Ethos

De grens is ook (onderdeel van) hoe we alles hebben georganiseerd en geordend: de organisatie erachter. Denk aan een land, gemeente, aan ruimtelijke ordening. Het waterschap, de boerderijen en hun erven. Wie maakt en onderhoudt de wegen en kanalen? Rayons, ambtsgebieden. Op onze wandeling komen we het allemaal tegen. Misschien is het meest opvallend wel de grens – in dit geval het verschil tussen het ene en het andere – tussen een landgoed en geen landgoed. Pacht en eigendom. Er is verschil, veel verschil. 'Een pachter leeft rijk maar sterft arm, een eigenaar leeft arm maar sterft rijk', zoals het gezegde gaat. Ik bekijk het als bezoeker: hoe een goede landgoedeigenaar zorg heeft voor het bezit en vooral de continuïteit van het bezit. Hoe hij of zij conservatief, of beter: conserverend, omgaat met het landschap en de boerderijen erop. Hoe de eigenaar meer of minder voorschriften voorschrijft: over de aankleding van de erven, de kleurstelling, over hagen

in plaats van hekken, over bedrijfsvoering, akkerranden, weidegang, enzovoorts.

Buiten het landgoed is de variatie veel groter. Dat zie je. Iedere boerderij is anders. Ieder huis en erf zijn anders. Ook hier heb je goede en minder goede boeren, bedrijven die doorgroeien of op omvallen staan. De invloed van rood voor rood [Ruimte voor Ruimte-regeling, red.]: huizen van allure vervangen stallen, als het bedrijf wordt beëindigd. Groot, groter, grootst. Of het allemaal past?

Gemeenten creëren ook grenzen. Soms hoor je hoe in de ene gemeente iets wel mag en in de naburige niet. Je hoort over de problemen bij het samengaan van voormalige gemeenten: Rijssen en Holten. Een *Biblebelt*-gemeente, een en al ondernemerschap, het hoogste aantal aannemersbusjes van de omgeving, Twents. Dat is Rijssen. Die gaat samen met Holten: minder christelijk, meer toeristisch, agrarisch, Salland. Samen worden ze Rijssen-Holten. De grens ertussen is nog heel levend.

Van oudsher waren er de markegrenzen. We komen her en der nog de grenspalen tegen en straatnaamborden verwijzen naar marken. Of het nog invloed heeft? Bij oudheidkundige verenigingen vast wel.

Misschien past het beter bij het volgende begrip, pathos.

Pathos

Als je het hebt over pathos, is de grens die van een taalgebied, de grens tussen twee bevolkingsgroepen, twee identiteiten, twee verhalen. De gevoelde grens. Over die gevoelde grens is veel te zeggen. Michiel Flooren, voormalig lector Regio-ontwikkeling aan de Saxion Hogeschool, gebruikt de begrippen 'dikke' en 'dunne' regio. De eerste is een regio die een eigen identiteit heeft, die het weet en het liefst voor de eeuwigheid zo laat. Een dunne regio bestaat bij de gratie van een subsidieprogramma of is een juridisch construct. Als de regeling ophoudt, houdt de regio ook op te bestaan. Twente is een voorbeeld van een dikke regio. Die hoeft zich niet telkens uit te vinden. Die bestaat en is vooral overtuigd van eigen kunnen. Dat is misschien ook de makke ervan, want de dikke regio is zelfgenoegzaam.

De laatste jaren doet het platteland trouwens verwoede

'Rood voor rood', kapitale villa aan de Withagsmedenweg in Deurningen.

FOTO: S. GERARD HENDRIX

pogingen om, als geheel, een dikke regio te worden: het platteland is, noem maar op, vol *naoberschap*, traditioneel, eigenzinnig. De stad is in plattelandsogen *woke*, steeds minder Nederlands, met steeds minder Nederlanders. In Zuna kwamen we een 'millenniumplaque' tegen met een tekst die er niet om loog. Een fragment: '2000 na Chr. Millennium. Verstedelijking. Verloedering. Zinloos geweld. Hoop op zuivere natuur, schoon landschap, menswaardig bestaan, in vrede en harmonie. Wij moeten het doen. Zo helpe ons God almachtig.'

Een triviaal voorbeeld van het verhaal van de grens is de daklijn van de Twentse boerderij: de knik. De dakvoet is onderaan iets omhoog gebogen. Typisch Twents (en Achterhoeks). Hoe die lijn er kwam, is niet duidelijk. Is het om de schoonheid, is het omdat de spanten te kort waren en er een verlengstuk nodig was, dat er dan geknikt aan gezet kon worden? Of is het toevaligheid en na-aperij? Of toch iets met leylijnen? Eens wilde ik een verhaal schrijven over de knik – ik noemde die 'ruptor', want het moest een Da Vinci Code-verhaal worden – in het platte vlak. Alles werd opgehangen aan de Plechelmus in Oldenzaal. Die ligt op de knik, en de Gerardus Majella in Losser en de Sebastianus in Hellendoorn elk aan een uiteinde van de (dak)lijn. Dat heeft natuurlijk met leylijnen te maken. Verhalen te over in Twente.

Heerlijk om zo te wandelen en al die grenzen te zien. Te hopen dat ze blijven maar permeabel blijken. Het beste van twee werelden. •

[i] gerardhendrix.nl

Wandeling

We starten in Oldenzaal, de 'glimlach van Twente' (katholiek, carnaval, dus glimlachen?), lopen de stad uit, over het recreatiecomplex Hulsbeek en de es van Deurningen met het landgoed Sniedershof in een grote boog aan de noordkant rondom Borne. Hertme (Afrika Festival) en Zenderen (overal relictten van karmelieten & karmelietessen). Dan door naar Delden, lange lanen, boswegen, door het fraaie cultuurlandschap. We verlaten Twickel en lopen – nog even landgoed Het Rheins – naar Enter, waar we de Regge naar het noorden volgen tot Rijssen. De laatste dag van Rijssen via Zuna, de Zunasche Heide, door de bossen van de Sallandse Heuvelrug, alles zo in kavels ingedeeld, naar station Holten, het eindpunt.